

Lengauer, Włodzimierz

"Pericle. Un uomo, un regime, una cultura", Mario Attilio Levi, Milano 1979 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 73/1-2, 143-144

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

nowoczesnej groteski. Podkreśla też Carrière związki komedii z mitem i raz jeszcze przypomina, jak bardzo żywe w kulturze V wieku były treści mityczne oraz wyobrażenia religijne i zwyczaje pochodzące z epok wcześniejszych.

Książka jest więc świetnym wprowadzeniem w problematykę przedmiotu, szkoda jednak, że nazbyt ograniczonym do komedii attyckiej, bo zwłaszcza przy takim ujęciu temat zyskałby wiele przez wciągnięcie sprawy tak zwanej farsy doryckiej. Tym niemniej jest to pozycja o znaczeniu większym niż tylko wprowadzenie dla studentów filologii czy historii.

W.L.

Mario Attilio Levi, *Pericle. Un uomo, un regime, una cultura*, „Rusconi”, Milano 1979, s. 339.

Prezentowana książka jest kolejnym tomem z serii biografii historycznych ukazującej się w wydawnictwie, w którym ten sam autor opublikował trzy lata wcześniej pracę o Aleksandrze Wielkim i gdzie spośród postaci świata antycznego doczekali się już opracowania Cezar i Sulla (przekłady świetnych, acz nieco przestarzałych prac J. Carcopino) oraz Kleopatra.

Mario Attilio Levi należy do znanych współczesnych historyków starożytności starszego pokolenia a jego ogromny dorobek obejmuje niemal wszystkie dziedziny historii tak Grecji i Rzymu. Jest on też autorem wielotomowych podręcznikowych opracowań dziejów starożytności. W wielu studiach szczegółowych zajmują się od pół wieku już także historią Grecji V wieku p.n.e. a jego ogólne zainteresowania stale skupiają się wokół problemów władzy i polityki. Jest to więc autor kompetentny w wypadku biografii najwybitniejszego polityka Aten klasycznych.

Pisanie biografii Peryklesa jest jednak zadaniem niezwykle trudnym nie tak może ze względu na niezmierną literaturę przedmiotu, co przede wszystkim z racji bogactwa problematyki, która musi się znaleźć w każdej takiej książce przemieniając biografię w monografię historii Aten V wieku. Ma tu swój udział także i stan źródeł — przy skąpom materiale do samej postaci autor musi próbować ją zrozumieć w oparciu o analizę epoki. Bogactwo spraw, którymi musi się zająć badacz zainteresowany postacią Peryklesa unaocznia najlepiej wydany przed dwoma laty zbiór studiów „Perikles und seine Zeit” opracowany przez G. Wirtha dla niemieckiej serii „Wege der Forschung”. Widać to też po wszystkich, nowszych zwłaszcza pracach poświęconych Peryklesowi, jak choćby C. M. Bowry, „Periclean Athens” (London 1971) czy F. Schachermeyera, „Perikles” (Stuttgart 1969).

Napisana bez aparatu krytycznego praca M. A. Leviego nie jest oryginalnym, nowym, w pełni naukowym opracowaniem rzucającym nowe światło na postać wybitnego ateńskiego męża stanu. Zasługuje jednak na uwagę także specjalistów nie tylko ze względu na piękną szatę edytorską i starannie dobrane ilustracje czy żywy styl wykładu.

Autor wierny podtytułowi swej książki stara się przedstawić środowisko kulturalne i społeczne Peryklesa. Właściwym bohaterem staje się więc określona warstwa społeczeństwa ateńskiego V wieku — grupa zamożnych, najczęściej arystokratycznego pochodzenia, kulturalnych i wykształconych Ateńczyków tworzących do początków wojny peloponeskiej elitę polityczną i kulturalną państwa. Jest to warstwa, której portretu zbiorowego szukać można w „Uczcie” Ksenofonta.

Rolę tej grupy w życiu społecznym i politycznym Aten lapidarnie oddaje znana anegdota Iona z Chios o strategii Sofoklesa, który zdaniem tego autora nie miał pojęcia ani o polityce ani o wojskowości, został jednak strategiem z racji swego

pochodzenia, powiązań i przynależności do elity społecznej i kulturalnej. Był on zresztą przyjacielem Peryklesa znanego właśnie z kontaktów z czołowymi intelektualistami (warto przypomnieć tu podstawową ciagle dla tej sprawy pracę V. Ehrenberga, "Sophocles and Pericles", Oxford 1954). Sam pochodząc z arystokracji był też Perykles związany i spowinowacony z najznakomitszymi i najbogatszymi rodami arystokratycznymi.

Związki z arystokracją i stosunki Peryklesa z wpływowymi koteriami arystokratycznymi to drugi interesujący wątek omawianej książki. Zdaniem Plutarcha związany wpierw z arystokracją Perykles przeszedł do obozu demokratów tylko dlatego, że nie miał szans na odegranie pierwszoplanowej roli w grupie polityków arystokratycznych, którym przewodził Kimon. W każdym razie i jego pierwsze małżeństwo przed związkiem z Aspazją, i jego postawa w okresie procesu Kimona zdają się wskazywać na bliskie kontakty z grupą pozornie konsekwentnie przez niego zwalczaną. Zagadnienie to, poruszane jeszcze przez Belocha, doczekało się nowszych ujęć w studiach Sealeya i Bicknella, ciagle jednak panuje skłonność do mechanicznego przeciwstawiania „demokratów” z kręgu Peryklesa grupie arystokratycznej dążącej rzekomo od wygnania Kimona do przewrotu politycznego. Właśnie książka Leviego może się przyczynić do lepszego zrozumienia wzajemnych powiązań poszczególnych polityków oraz całego układu politycznego określanego często przez związki rodzinne i towarzyskie

Autor przedstawia losy swego bohatera w ujęciu chronologicznym prowadząc narrację od jego pierwszego pojawienia się w życiu publicznym (*choregia* w roku 473—472, kiedy to wraz z całą tetralogią wystawił Ajschylos „Persów”) do śmierci w początku wojny peloponeskiej. Czasem jednak ginie trochę z pola widzenia sam człowiek a zostaje epoka z bogactwem wydarzeń i wspomniany już bohater zbiorowy. Trudno się oprzeć wrażeniu, że nasze wysiłki zmierzające do lepszego poznania tej kontrowersyjnej postaci skazane są z góry na niepowodzenie. Może dlatego, że, jak pisze Plutarch, sam Perykles wypracował sobie starannie pozę samotnego, dostojnego polityka i zaraz po dojściu do znaczenia „zmienił zupełnie swój sposób życia”. Jeśli nawet pozwoliło mu to „utrzymać swą świadomie pozowaną dostojność”, to zarazem zatarło chyba indywidualne cechy postaci tak różnie ocenianej i tak niejednoznacznej już w starożytności.

W.L.

Peter Funke, *Homonoia und Arche. Athen und die griechische Staatenwelt vom Ende des peloponnesischen Krieges bis zum Königsfrieden (404/3—387/6 v.Chr.)*, „Historia: Einzelschriften.” z. XXXVII, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1980, s. 197.

Ożywienie od lat kilkunastu badań nad historią Grecji IV w. zaowocowało już wieloma monografiami i studiami dotyczącymi i tak zwanego kryzysu *polis*, i historii wewnętrznej Aten, Teb czy Sparty tego okresu a wreszcie też pracami nad historią stosunków politycznych w Grecji.

Praca młodego historyka z Kolonii ukazała się niemal jednocześnie z książką znanego już badacza amerykańskiego, Ch. D. Hamiltona, "Sparta's Bitter Victories. Politics and Diplomacy in the Corinthian War" (Ithaca—London 1979). Obie stanowią w tej chwili niezastąpione opracowanie historii politycznej Grecji pierwszej ćwierci IV w.p.n.e.

Poświęcona w zasadzie polityce zewnętrznej Aten książka zwraca też w dużym stopniu uwagę na zagadnienia sytuacji wewnętrznej tego państwa. Niewątpliwym osiągnięciem autora jest odejście od swoistego schematu nazbyt często przyjmowanego w badaniach nad czwartowiecznymi Atenami, w myśl którego walki